

ตะกัะ : ผู้สืบสานสายธารธรรมแห่งชุมชนพระบาทห้วยต้มⁱ

ตรีหุช พลังกูร*

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย

Takha: The Dharma Heirs of Phra Bat Huai Tom Community

Trinuch Balankura*

Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 17 September 2025

Revised 5 November 2025

Accepted 11 November 2025

คำสำคัญ

ตะกัะ

ผู้นำทางจิตวิญญาณ

ชุมชนพระบาทห้วยต้ม

กะเหรี่ยงพุทธ

* Corresponding author

E-mail address:

trinuch.b@ru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วิทยาศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของ “ตะกัะ” ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำชุมชนเป็นผู้ยึดมั่นคำสอนของครูบาวงศ์ ทำให้มีผลต่อการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและการพัฒนาสังคมในชุมชนพระบาทห้วยต้ม อำเภอสี จังหวัดลำพูน เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และแบบสำรวจเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตะกัะ จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย ผลการศึกษาพบว่า “ตะกัะ” มีบทบาทหลัก 3 ด้าน ได้แก่ (1) บทบาทด้านพิธีกรรมทางศาสนาและจิตวิญญาณ โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีสำคัญเพื่อธำรงศรัทธาและสืบทอดมรดกทางจิตวิญญาณของครูบาวงศ์ (2) ผู้นำทางสังคมและจริยธรรม ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ไกลเกลี้ยปัญหา และประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ (3) บทบาทด้านถ่ายทอดวัฒนธรรมทำหน้าที่สื่อกลางในการถ่ายทอดคุณค่าและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ บทบาทเหล่านี้ช่วยลดปัญหาภายในชุมชนและเสริมสร้างทุนทางสังคม

ⁱ บทความวิจัยได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประจำปีงบประมาณ 2566

Keywords:

Takha,
 spiritual leadership,
 Phra Bat Huai Tom community,
 Karen Buddhism

Abstract

This study is a religious ethnographic research that aims to investigate the role of the Takha as spiritual and community leaders who follow the teachings of Khruba Wong. The focus is on how their practices contribute to the preservation of religious identity and the promotion of social development in the Phra Bat Huai Tom community, Li District, Lamphun Province. The research employed semi-structured interviews, participant observation, and document analysis as its primary tools. Data were collected through document analysis, participant observation, and interviews with ten Takha as the key informants. The information was analyzed using inductive content analysis in order to identify patterns and themes grounded in the participants' lived experiences. The findings reveal that the Takha fulfill three major roles. First, they serve as ritual and spiritual leaders, presiding over significant religious ceremonies to sustain faith and transmit the spiritual heritage of Khruba Wong. Second, they act as social and moral leaders by providing advice, mediating conflicts, and coordinating with governmental agencies. Third, they perform the role of cultural transmitters, serving as intermediaries in passing on cultural values and identities to younger generations. These roles collectively contribute to reducing internal community problems, strengthening trust and ethical practices, and fostering social capital, thereby supporting the resilience and sustainable development of the community.

1. บทนำ

ในบริบทของชุมชนพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน ผู้นำทางศาสนามีสถานะสำคัญในการกำหนดทิศทางของสังคมท้องถิ่น ทั้งในมิติทางจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตประจำวัน สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย ชุมชนชาติพันธุ์และชุมชนศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาความเชื่อและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับแรงกดดันจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การปรับตัวของชุมชนเหล่านี้จึงไม่เพียงสะท้อนศักยภาพในการธำรงรากฐานดั้งเดิม แต่ยังแสดงให้เห็นพลวัตของความเชื่อ ศรัทธา และการดำรงชีวิตท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ชุมชนพระบาทห้วยต้ม ซึ่งเป็นชุมชนชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการผสมผสานระหว่างความศรัทธาทางศาสนากับวิถีชีวิตดั้งเดิม การนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่กับการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการปฏิบัติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การศึกษาชุมชนนี้เปิดโอกาสให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ความเชื่อ และการสร้างอัตลักษณ์ร่วม ตลอดจนกระบวนการที่ชุมชนใช้เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก โดยมีพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา) หรือ “ครูบาวงศ์” เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน คำสั่งสอนและแนวปฏิบัติของครูบาวงศ์ได้กลายเป็นรากฐานที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน ทั้งในด้านการยึดมั่นในศีลห้า การบริโภคมังสวิรัต การละเว้นอบายมุข และการสร้างวินัยทางสังคม

การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับบทบาทของศาสนาในชุมชนท้องถิ่น มักเน้นมิติของพิธีกรรมหรือบทบาทเชิงศีลธรรมของผู้นำศาสนา (Keyes, 1971; Suksamran, 1993) ขณะที่งานทฤษฎีคลาสสิกของ Weber (1947) อธิบายผู้นำศาสนาในฐานะผู้มีอำนาจแบบคาริสมาทิก (charismatic authority) ซึ่งได้รับการยอมรับจากบุคลิกภาพและศรัทธาของสาธุชน ส่วน Geertz (1973) มองศาสนาเป็นระบบวัฒนธรรมที่สร้างกรอบความหมายให้แก่สังคม และ Cohen (1985) เสนอแนวคิด “พรมแดนเชิงสัญลักษณ์” (symbolic boundaries) เพื่ออธิบายการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการปฏิบัติและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มุ่งขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมมิติของ “ผู้นำฆราวาส” ในฐานะกลไกสำคัญของการปรับตัวทางสังคม โดยเชื่อมโยงมุมมองเชิงชุมชนฐานรากเข้ากับกรอบแนวคิดทางสังคมศาสตร์ระดับสากล เพื่ออธิบายบทบาทของ “ตะกะ” ในฐานะผู้นำทางศาสนา วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของชุมชน

ภายใต้โครงสร้างทางศาสนาในชุมชนพระบาทห้วยต้ม บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำเชิงจิตวิญญาณเรียกว่า “ตะกะ” ซึ่งมีบทบาทสำคัญทั้งด้านศาสนาและวัฒนธรรม คำว่า “ตะกะ” สันนิษฐานว่ามีรากศัพท์จากภาษาพม่า “พะยาตะกะ” โดย “พะยา” หมายถึงพระพุทธเจ้า พระเจดีย์ หรือพระภิกษุ ส่วน “ตะกะ” หมายถึงผู้อุปถัมภ์วัดหรือศาสนสถาน เทียบได้กับคำไทยว่า “ทนาย-ทนายิกา” ดังนั้น “ตะกะ” จึงหมายถึง

บุคคลผู้มีศรัทธาแรงกล้าและมีบทบาทสำคัญในการค้าจุนกิจกรรมทางศาสนา (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2560) ทั้งในกลุ่มกะเหรี่ยง ไทใหญ่ และมอญ โดยใช้ในความหมายเดียวกัน คือ ผู้ศรัทธา ผู้ค้าจุนศาสนสถาน

จากการสัมภาษณ์นายวิบูลย์ ภูริชยันต์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทรายและสมาชิกของชุมชนพระบาทห้วยต้ม ซึ่งมีบทบาทในการประสานงานกิจกรรมศาสนา (แต่ไม่ใช่ผู้ดำรงตำแหน่งตะกะโดยตรง) พบว่า ในความหมายทั่วไป “ตะกะ” ใช้เรียกบุคคลผู้มีศรัทธา คล้ายกับคำว่า “โยม” ที่พระภิกษุใช้เรียกฆราวาส แต่ในทางปฏิบัติ คำนี้ใช้เฉพาะกับผู้นำจิตวิญญาณในแต่ละหมู่บ้าน โดยเฉพาะ “จอตะกะ” ซึ่งหมายถึงหัวหน้าหรือผู้นำผู้มีหน้าที่ชี้นำทางศีลธรรมของชุมชน

ดังนั้น ภายในชุมชนพระบาทห้วยต้ม คำว่า “ตะกะ” มิได้หมายถึงเพียงผู้ศรัทธาทั่วไป แต่ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศาสนาและผู้ค้าจุนโครงสร้างทางศีลธรรมของชุมชน มีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้จึงใช้กรอบแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม (social capital) และความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม (cultural resilience) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของตะกะในฐานะผู้นำศาสนาท้องถิ่นซึ่งเป็นกลไกเชื่อมโยงค่านิยมดั้งเดิมกับบริบทสังคมร่วมสมัย

การศึกษาครั้งนี้มีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือในเชิงวิชาการงานวิจัยนี้ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำฆราวาสที่มีใช้พระสงฆ์ แต่เป็นผู้ยึดมั่นในคำสอนของครูบาหรือพระอาจารย์ผู้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ควรได้รับการอนุรักษ์ ส่วนในเชิงปฏิบัติผลการวิจัยชี้ให้เห็นคุณค่าของทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งควรถ่ายทอดสู่เยาวชนและผู้สนใจ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการพัฒนาชุมชนบนรากฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทของ “ตะกะ” ในการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนพระบาทห้วยต้ม ตลอดจนวิเคราะห์วิธีการที่ตะกะปฏิบัติหน้าที่เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงสำรวจกลไกที่ทำให้บทบาทดังกล่าวส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของชุมชนในระยะยาว อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และการพัฒนาสังคมในบริบทของชุมชนชาติพันธุ์

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 ศึกษาบทบาทของ “ตะกะ” ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำชุมชนที่ยึดมั่นในคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา (ครูบาวงศ์) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน

2.2 วิเคราะห์บทบาทของ “ตะเกี๊ยะ” ในฐานะกลไกทางสังคมและจริยธรรมของชุมชนที่มีส่วนในการธำรงความสงบเรียบร้อย ความสามัคคี และการสร้างระบบคุณค่าร่วมภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

2.3 ศึกษากระบวนการสืบทอดและถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมของ “ตะเกี๊ยะ” ระหว่างรุ่น ผ่านกิจกรรม พิธีกรรม และรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนที่ส่งเสริมความต่อเนื่องของศรัทธาและทุนทางสังคม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางชาติพันธุ์วิทยาศาสนา (religious ethnography) เก็บข้อมูลภาคสนามต่อเนื่อง 5 เดือน ในพื้นที่ชุมชนพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน วิธีการหลักประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเข้าร่วมพิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนา ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured in-depth interview) โครงการวิจัยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง (RU-HRE 66/0109) และดำเนินการเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการวิจัย เป็นการทบทวนเอกสาร หนังสือ บทความ งานวิจัย และข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพระบาทห้วยต้มและประวัติครุฑาชัยยะวงศาพัฒนา เพื่อออกแบบเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง และแบบบันทึกการสังเกต เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน (ด้านศาสนา ด้านชาติพันธุ์ศึกษา และด้านสังคมวิทยา) ได้คำนวณความสอดคล้อง IOC = 0.69 อยู่ในเกณฑ์เหมาะสม และปรับถ้อยคำตามข้อเสนอแนะก่อนใช้งานจริง

ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกควบคู่กัน โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยเข้าร่วมพิธีกรรม/กิจกรรมศาสนา-วัฒนธรรมของชุมชน เช่น การบวช การทำบุญประจำปี และการแห่ต้นไทยทาน (รูปแบบการถวายทานในล้านนา) ระหว่างกิจกรรมได้สัมภาษณ์เชิงลึก ตะเกี๊ยะ 10 คน ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาในแต่ละหมู่บ้าน คัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามเกณฑ์ (1) ความต่อเนื่องของบทบาท (2) การได้รับการยอมรับในชุมชน และ (3) ความสามารถในการสื่อสารภาษาไทย ทั้งนี้ผู้ช่วยวิจัยที่ใช้ภาษาปกากะญอทำหน้าที่ล่ามเมื่อจำเป็น มีการบันทึกพฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ และบริบท ลงในแบบบันทึกภาคสนามอย่างเป็นระบบ ก่อนเก็บข้อมูลทุกครั้งผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความยินยอมโดยผ่านการรับทราบ (informed consent) จากผู้ให้ข้อมูล

ระยะที่ 3 การวิเคราะห์และตีความข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (qualitative content analysis) ร่วมกับการพรรณนาเชิงตีความ (narrative analysis) โดยดำเนินการตาม

ขั้นตอน 1) การเตรียมข้อมูล ถอดเทปสัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษร ตรวจสอบความถูกต้องด้วยการฟังทวนหลายรอบ และส่งให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ (member checking) 2) ทำความคุ้นเคยกับข้อมูล (immersion) อ่านทวนทวนหลายรอบเพื่อเห็นภาพรวม 3) จัดหน่วยความหมายและเข้ารหัส (meaning units & coding) 4) จัดหมวดหมู่และพัฒนาธีม (categories & themes) ที่สะท้อนประเด็นการวิจัย 5) พรรณนาเชิงตีความ วิเคราะห์ลำดับเรื่องราว บริบท และความหมายที่ผู้ให้ข้อมูลสื่อออกมา เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดด้านศาสนา สังคม และวัฒนธรรม 6) สังเคราะห์ผล อธิบายเชิงวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับแนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การประกันความน่าเชื่อถือของข้อมูล (trustworthiness) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยใช้แนวทางดังนี้ 1) การตรวจสอบสามเส้า (data triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ สัมภาษณ์ตะเกี (ข้อมูลปฐมภูมิ) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (พฤติกรรม/ปฏิบัติจริง), และเอกสารทางศาสนา-เอกสารชุมชน (ข้อมูลทุติยภูมิ) 2) การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (member checking) ให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจทานความถูกต้องของเนื้อหาที่ถอดความ และข้อสรุปเบื้องต้น 3) บันทึกภาคสนามอย่างเป็นระบบ ใช้แบบฟอร์มบันทึกเพื่อคงความสม่ำเสมอในการจดบันทึกข้อมูล พฤติกรรม และบริบท

4. แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

4.1 แนวคิด ทฤษฎี

แนวคิดของ Geertz (1973) ที่มองศาสนาในฐานะ “ระบบวัฒนธรรม” อธิบายว่าศาสนาทำงานผ่านสัญลักษณ์และการปฏิบัติซ้ำ ๆ ที่สร้างความหมายร่วมแก่ชุมชน มุมมองนี้ช่วยให้เข้าใจบทบาทของพิธีกรรมและสัญลักษณ์ทางศาสนาในการผลิตและยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชนพระบาทห้วยต้มได้อย่างชัดเจน

ในแง่ของผู้นำทางศาสนา Weber (1947, pp. 358-373) เสนอว่า ผู้นำศาสนาได้รับการยอมรับผ่านอำนาจเชิงบารมี (charismatic authority) จากคุณสมบัติพิเศษหรือคุณธรรมเหนือสามัญ เช่น พลังทางจิตวิญญาณหรือความสามารถในการนำพาผู้อื่นให้ผ่านพ้นวิกฤต ขณะที่ Suksamran (1993) ชี้ว่า ในสังคมไทย ผู้นำศาสนามีบทบาทมากกว่าการประกอบพิธีกรรม หรือการถ่ายทอดคำสอน หากยังเป็นผู้เสริมสร้างความชอบธรรมทางจริยธรรมและการเมือง รวมทั้งเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งกรณีของตะเกีสะท้อนชัดเจน ทั้งในฐานะผู้นำประกอบพิธีกรรมและผู้นำทางจริยธรรม ตะเกีรุ่นแรกซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากครูบาวังสะท้อนอำนาจเชิงบารมี ขณะที่ตะเกีรุ่นหลังสะท้อนการยอมรับจากประชาคมหมู่บ้าน อันเป็นการผสมผสานระหว่างบารมีและกระบวนการประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น

ในมิติของอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดของ Cohen (1985) อธิบายว่าความเป็น “กะเหรี่ยงพุทธ” ในชุมชนพระบาทห้วยต้ม ถูกสร้างและยืนยันผ่านพรมแดนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic boundaries) เช่น

การยึดถือศีล 5 การบริโภคมังสวิรัติ และการประกอบพิธีกรรมที่ตะกะเป็นผู้นำ สิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายของความแตกต่างจากสังคมภายนอก และเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ปกป้องคุณค่าทางศาสนาและชาติพันธุ์ของชุมชน

มุมมองนี้สอดคล้องกับ Bellah (1967) ที่มองศาสนาในฐานะระบบความหมาย ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่ม และยังใกล้เคียงกับ Ammerman (2005) ที่อธิบายชุมชนศาสนาในฐานะ “พื้นที่ทางศีลธรรม” (moral space) ซึ่งผู้นำศาสนามีหน้าที่ไม่เพียงถ่ายทอดคำสอน แต่ยังตีความและปรับความหมายให้เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย

นอกจากนี้ กรอบแนวคิดเรื่องทุนยังช่วยอธิบายบทบาทของตะกะได้ชัดเจนขึ้น Bourdieu (1986, pp. 241-258) เสนอแนวคิด “ทุนทางวัฒนธรรม” (cultural capital) ซึ่งสะท้อนผ่านความรู้ทางศาสนา ความสามารถในการประกอบพิธีกรรม และการเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ขณะที่ Putnam (2000) เสนอแนวคิด “ทุนทางสังคม” (social capital) ที่เกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความสามารถในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ตะกะในฐานะผู้นำชุมชนจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงทุนทั้งสองมิติ เพื่อสร้างความต่อเนื่องทางจิตวิญญาณ (spiritual continuity) และความมั่นคงทางสังคม (social stability) ของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงภายนอก

กล่าวโดยสรุป การศึกษาบทบาทของตะกะผ่านกรอบแนวคิดทั้งสามชุด—ศาสนาในฐานะระบบสัญลักษณ์และความหมาย, ผู้นำทางศาสนาและอัตลักษณ์ชุมชน, และทุนทางวัฒนธรรม-สังคม—ทำให้เห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนพระบาทห้วยต้มเกิดจากการผสมผสานกันอย่างสอดคล้องระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และสังคม โดยมีผู้นำศาสนาเป็นแกนกลางของกระบวนการดังกล่าว

4.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่าผู้นำทางศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์และการพัฒนาชุมชนพระบาทห้วยต้มอย่างรอบด้าน งานวิจัยของบุญเพ็ญ ยาวิชัย (2559) ศึกษาวิถีครูบาศรีวิชัยวงศาคณาจารย์ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยต้ม กล่าวโดยสรุป พบว่าแนวทางของครูบาวงศ์ไม่เพียงสะท้อนบทบาททางศาสนา แต่ยังทำหน้าที่เป็นฐานในการปลูกฝังศีลธรรม การส่งเสริมอาชีพ และการจัดระบบชุมชนให้สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา ในทำนองเดียวกัน วรฤต เกื่อนช้าง และคณะ (2559) ศึกษาโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และชี้ให้เห็นว่าพระบาทห้วยต้มเป็นชุมชนต้นแบบที่สามารถสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการยึดถือศีล การบริโภคมังสวิรัติ การแต่งกายพื้นเมือง และการมีกติกาชุมชนที่เข้มแข็ง ขณะที่อาภากร ปัญญา และคณะ (2561) เน้นย้ำว่าศรัทธาต่อครูบาศรีวิชัยวงศาคณาจารย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ข้อกำหนดของชุมชน เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การห้ามดื่มสุรา และการเข้าวัดฟังธรรม ได้รับการยอมรับอย่างจริงจัง และกลายเป็นกลไกในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ “ชุมชนศีลห้า”

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยา ศาสนา โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงกระบวนการก่อรูปของชุมชนชาวปกาเกอะญอที่ได้อพยพจากแม่ตั้น จังหวัดตาก มาตั้งถิ่นฐานรอบวัดพระพุทธรูปห้วยต้มในช่วงทศวรรษ 2510 ด้วยความศรัทธาที่มีต่อ คุรุปาวศ์ กระทั่งชุมชนได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในปี 2518 ความศรัทธานี้ได้หลอมรวมให้คุรุปาวศ์ กลายเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณ และเป็นผู้วางรากฐานวิถีพุทธที่ชุมชนยึดถือสืบต่อมา ทั้งการถือศีล 5 การดเนินสัตว์ และการเน้นการประกอบคุณงามความดีเพื่อความสงบสุขร่วมกัน (อาภากร ปัญญ และคณะ, 2556)

4.3 การผสานแนวคิดเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการภายในชุมชนศาสนา

งานวิจัยนี้นำเสนอกรอบแนวคิดแบบบูรณาการ (integrated framework) ที่เชื่อมโยง 3 มิติสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำทางศาสนา (religious leadership) แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน (community identity) และ ทฤษฎีทุนทางวัฒนธรรม/ทุนทางสังคม (cultural/social capital) เพื่อวิเคราะห์กลไกการดำรงอยู่และความเข้มแข็งของชุมชนศาสนา โดยเฉพาะภายใต้แรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม กรอบแนวคิดนี้สะท้อนว่าความมั่นคงของชุมชนเกิดจากการบูรณาการทุนทางศาสนา วัฒนธรรม และสังคมเข้าด้วยกัน โดยมีผู้นำศาสนาเป็นศูนย์กลางของกระบวนการดังกล่าว

5. ผลการศึกษา

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จำแนกประเด็นการนำเสนอ ดังนี้

5.1 บทบาทด้านศาสนาและจิตวิญญาณ

“ตะกะ” มีบทบาทในฐานะผู้นำศาสนาระดับชุมชนที่ไม่เพียงทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม แต่ยังเป็น ผู้เสริมสร้างจิตสำนึกทางศาสนาให้แก่สมาชิกในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมสำคัญ เช่น การจัดทำตันไทยทาน (เครื่องไทยธรรมที่จำลองเป็นต้นไม้ตามประเพณีล้านนาเพื่อถวายทาน) การสวดมนต์ และพิธีกรรมประจำปีที่เกี่ยวข้องกับคุรุปาวศ์และพัฒนา โดยตะกะจะเป็นผู้เตรียมการ อธิบายความหมาย และเชื่อมโยงพิธีกรรมกับคำสอน เพื่อให้สมาชิกตระหนักถึง “สาระทางศาสนา” มากกว่าการปฏิบัติตาม เพียงเชิงพิธีการ

ตัวอย่างเช่น ในพิธีเปลี่ยนผ้าครองสรีระคุรุปาวศ์ ตะกะอธิบายว่าการเปลี่ยนผ้านั้นไม่ใช่เพียง การแสดงความเคารพ แต่เป็นการตอกย้ำคำสอนเรื่องการรักษาศีลและการดำรงตนอย่างมีวินัยทาง ศีลธรรม การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเช่นนี้ ทำให้ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันมากกว่า การจำกัดอยู่ในพื้นที่ของพิธีกรรม ตะกะยังส่งเสริมการถือศีล 5 การละเว้นอบายมุข และการบริโภค มังสวิรัติ เพื่อเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่ชุมชน

บทบาทดังกล่าวสะท้อนลักษณะของ “พื้นที่ทางศีลธรรม (moral space)” ตามแนวคิดของ Ammerman (2014) ที่ศาสนาเป็นพลังในการกำหนดกรอบพฤติกรรมและความคิดของสมาชิกในสังคม อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิด “พรมแดนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic boundaries)” ของ Cohen (1985) ที่การยึดมั่นในศีลธรรมและการปฏิบัติร่วมกันช่วยสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาของชุมชนให้มั่นคง

5.2 บทบาทด้านสังคม

ตะเกียยังเป็นผู้นำทางสังคมที่ทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ทั้งในระดับครัวเรือนและระหว่างสมาชิก เช่น กรณีพิพาทเรื่องที่ดินหรือความขัดแย้งทางครอบครัว การไกล่เกลี่ยของตะเกียอาศัยหลักคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาและหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา ทำให้คู่กรณีเกิดความเชื่อมั่นและยอมรับในคำตัดสินโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งกระบวนการทางกฎหมาย

ผลการสัมภาษณ์ยืนยันตรงกันว่าตะเกียเป็น “ผู้ที่ชุมชนไว้วางใจมากที่สุด” และเป็นผู้สามารถสร้างความปรองดองได้โดยอาศัยพลังของศรัทธาและบารมีทางจิตวิญญาณ บทบาทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการก่อรูปของ “ทุนทางสังคม (social capital)” ตามความหมายของ Putnam (2000) ซึ่งเกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์แบบไว้วางใจ (trust) และการร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ทำให้ตะเกียกลายเป็นศูนย์รวมทางสังคมที่ช่วยคงเสถียรภาพของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

5.3 บทบาทด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรม

ตะเกียมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอผ่านกิจกรรมศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ เช่น การนำเยาวชนเข้าวัดฟังเทศน์ การสวดมนต์ร่วมกัน และการจัดพิธีทำบุญเสี้ยววัด (พิธีบวงสรวงเทพารักษ์ผู้ปกปักรักษาวัดเพื่อความสงบและสิริมงคลแก่ชุมชน) ตะเกียมองว่าการมีส่วนร่วมของเยาวชนในพิธีกรรมเหล่านี้คือ “การสืบทอดศรัทธา” และเป็นช่องทางในการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรมแก่คนรุ่นใหม่

การใช้ภาษาและการแต่งกายพื้นเมืองในพิธีกรรมยังทำหน้าที่เป็น “สัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ร่วม” ที่ย้ำถึงความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม และทำให้ชุมชนตระหนักในความเป็นกลุ่มเดียวกัน บทบาทของตะเกียจึงเป็นกลไกที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกัน ช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงเอกลักษณ์และความสงบร่มเย็นได้อย่างมั่นคงในยุคสังคมร่วมสมัย

6. อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า “ตะเกีย” ในชุมชนพระบาทห้วยต้มมีบทบาทเชิงบูรณาการในมิติศาสนา จิตวิญญาณ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงการประกอบพิธีกรรม แต่ขยายบทบาทสู่การเป็นผู้ถ่ายทอดค่านิยมทางศีลธรรมและผู้นำทางสังคมที่ช่วยกำหนด กรอบพฤติกรรมร่วมของชุมชน

ผ่านการปฏิบัติศาสนกิจ การเป็นแบบอย่างของการถือศีล 5 และการเชื่อมโยงหลักธรรมกับวิถีชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดสิ่งที่ Ammerman (2014) เรียกว่า “พื้นที่ทางศีลธรรม (moral space)” ซึ่งศาสนาทำหน้าที่หล่อหลอมจิตสำนึกและควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในระดับชีวิตประจำวัน

ลักษณะการเป็นผู้นำของตะก๊ะสอดคล้องกับแนวคิด “อำนาจบารมี” (charismatic authority) ของ Weber (1947) ที่อธิบายว่าผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลทางศีลธรรมโดยไม่จำเป็นต้องมีอำนาจตามระบบราชการ ความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อบุคลิกและวัตรปฏิบัติของตะก๊ะจึงกลายเป็นพลังทางสังคมที่สร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณและความไว้วางใจร่วมในหมู่สมาชิก

บทบาทดังกล่าวยังแสดงให้เห็นการก่อรูปของ “ทุนทางสังคม (social capital)” ตามแนวคิดของ Putnam (2000) ที่เกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานร่วมซึ่งทำให้ชุมชนสามารถลดความขัดแย้งและร่วมมือกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตะก๊ะทำหน้าที่เป็น “กลไกศีลธรรม” ที่คอยไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างสมาชิก เช่น ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน หรือปัญหาครอบครัว โดยอาศัยหลักศีลธรรมและคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เป็นเครื่องมือสร้างความปรองดองและลดการพึ่งพากระบวนการยุติธรรมภายนอก ซึ่งเป็นการเสริมสร้างทุนทางสังคมในระดับรากฐานของชุมชน

เมื่อพิจารณาเชิงโครงสร้างทางสังคม บทบาทของตะก๊ะยังสัมพันธ์กับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่มองว่า “ทุนเชิงสัญลักษณ์และทุนศีลธรรม” เป็นพลังที่ทำให้ผู้นำสามารถรักษาสถานะและอิทธิพลทางสังคมได้ ขณะเดียวกันเครือข่ายความสัมพันธ์และความไว้วางใจที่ตะก๊ะสร้างขึ้นสะท้อนทั้งมิติของ bonding social capital (การยึดโยงในระดับครัวเรือนและเครือญาติ) และ bridging social capital (การเชื่อมโยงกับวัด หน่วยงานรัฐ และภาคประชาสังคม) ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถประสานความร่วมมือและตัดสินใจร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในมิติของวัฒนธรรม บทบาทของตะก๊ะยังสอดคล้องกับแนวคิด “พรมแดนเชิงสัญลักษณ์” (symbolic boundaries) ของ Cohen (1985) ที่อธิบายว่า ความเป็นชุมชนมิได้ถูกกำหนดโดยเส้นแบ่งทางกายภาพ แต่เกิดจากการกระทำเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนและตอกย้ำอัตลักษณ์ร่วม ผลการวิจัยพบว่า ตะก๊ะมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและศรัทธาผ่านกิจกรรม เช่น การนำเยาวชนเข้าวัด การสวดมนต์ การทำบุญเสี้ยววัด การใช้ภาษา และเครื่องแต่งกายพื้นเมืองในพิธีกรรม ซึ่งล้วนเป็น “สัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มเดียวกัน” และเป็นกลไกในการคงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ปากะเกะญอ

กล่าวโดยสรุป บทบาทของ “ตะก๊ะ” จึงสะท้อนกระบวนการ “การปรับตัวเชิงสร้างสรรค์” (creative adaptation) ของชุมชนที่สามารถผสมผสานคำสอนทางศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตในยุคสมัยใหม่ เช่น การอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่าย การใช้ภาษาถิ่นควบคู่กับภาษาไทยในการเผยแผ่ธรรม และการนำหลักศีล 5 มาประยุกต์ใช้กับปัญหาทางสังคมร่วมสมัย ทั้งในประเด็นการบริโภค การอยู่ร่วมกันในครอบครัว และการแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชน

ด้วยเหตุนี้ “ตะกั๊วะ” จึงมิได้เป็นเพียงผู้สืบทอดมรดกทางศาสนา แต่เป็น “กลไกทางศาสนาและวัฒนธรรม” (religious-cultural mechanism) ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความเชื่อ ค่านิยม และทุนทางสังคมเข้าด้วยกัน เป็น “พื้นที่คุ้มกันทางวัฒนธรรม” (cultural buffer zone) ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวต่อแรงกดดันจากภายนอก ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ และการย้ายถิ่นของแรงงานโดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ของตน การดำรงอยู่ของ “ตะกั๊วะ” จึงเป็นตัวอย่างของ “ความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม” (cultural resilience) ที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชนชาติพันธุ์ในการรักษาความต่อเนื่องทางศาสนาและวัฒนธรรมควบคู่กับการปรับตัวอย่างมีศักดิ์ศรีต่อบริบทโลกสมัยใหม่

7. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผล

ผลการศึกษาครั้งนี้เสนอประเด็นเชิงแนวคิดสำคัญว่า การดำรงอยู่ของ “ตะกั๊วะ” ในชุมชนพระบาทห้วยต้ม มิได้เป็นเพียงการธำรงรักษารูปแบบศาสนาแบบดั้งเดิม แต่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนา “ผู้นำทางศาสนาเชิงบูรณาการ” ที่สามารถเชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคมเข้าด้วยกัน จนก่อให้เกิดรูปแบบของความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม (cultural resilience) ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมไว้ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป “ตะกั๊วะ” ในชุมชนพระบาทห้วยต้มทำหน้าที่เป็นกลไกหลักของการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอผ่านบทบาทเชิงบูรณาการ 3 ประการ ได้แก่

1. ผู้นำด้านศาสนาและจิตวิญญาณ ตะกั๊วะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ถ่ายทอดคำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา และธำรงระเบียบทางศีลธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชน ทำให้ศาสนาไม่จำกัดอยู่ในวัดหรือพิธีกรรมเท่านั้น แต่แทรกซึมอยู่ในกิจวัตรและค่านิยมของชุมชน

2. ผู้นำทางสังคม ตะกั๊วะเป็นผู้ให้คำปรึกษาและไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในระดับครอบครัวและชุมชน ทำหน้าที่สร้างสมดุลและความปรองดอง อันเป็นรากฐานของทุนทางสังคม (social capital) ที่หล่อหลอมความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีเสถียรภาพและความเข้มแข็งในระดับรากฐาน

3. ผู้ถ่ายทอดและธำรงวัฒนธรรม ตะกั๊วะมีบทบาทในการเชื่อมโยงระหว่างรุ่น ผ่านการนำเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การใช้ภาษาและการแต่งกายพื้นถิ่น ตลอดจนการสืบทอดค่านิยมทางศีลธรรมซึ่งทำหน้าที่เป็น “พรมแดนเชิงสัญลักษณ์” (symbolic boundaries) ตามแนวคิดของ Cohen (1985) ที่ช่วยยืนยันเอกภาพและอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นพลวัตของบทบาท “ตะกั๊วะ” ในฐานะผู้นำศาสนาท้องถิ่นที่มีได้ดำรงอยู่เพียงเพื่อธำรงแบบแผนดั้งเดิม แต่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในสังคมร่วมสมัย ตะกั๊วะหลายคนได้ขยายบทบาทสู่การเป็น “สื่อกลาง

ทางวัฒนธรรม” (cultural mediator) ที่เชื่อมโยงระหว่างโลกของศาสนาและโลกสมัยใหม่ เช่น การใช้กิจกรรมศาสนาเป็นพื้นที่เรียนรู้ของเยาวชน การประยุกต์คำสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาให้เข้ากับประเด็นปัญหาในโลกยุคปัจจุบัน บทบาทเชิงรุกเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าตะก๊ะมิได้หยุดนิ่งในฐานะผู้คงไว้ซึ่งแบบแผนเท่านั้น หากแต่ได้กลายเป็นผู้ตีความศรัทธาใหม่ให้สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยร่วมสมัย

ดังนั้น “ตะก๊ะ” ในชุมชนพระบาทห้วยต้มอาจมองได้ว่าเป็นตัวอย่างของ “ผู้นำศาสนาเชิงยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม” (Culturally Resilient Religious Leadership) ซึ่งเป็นการผสมผสานอำนาจทางศรัทธาเข้ากับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เพื่อธำรงความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ชุมชนและคุณค่าทางศีลธรรมในบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตะก๊ะจึงมิได้เป็นเพียงผู้สืบทอดมรดกทางจิตวิญญาณของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกการปรับตัวของศาสนาในระดับรากฐาน (grassroots religious adaptation) ที่ช่วยให้ชุมชนชาติพันธุ์สามารถรักษาความเชื่อควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีศักดิ์ศรีและยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวโน้มสำคัญที่เพิ่มคุณค่าทางวิชาการให้แก่การศึกษามานุษยวิทยา ศาสนาและวัฒนธรรมร่วมสมัย

7.2 ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษามีประเด็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย คือ ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำศาสนาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน โดยจัดให้มีการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ การเชื่อมประสานกับภาคส่วนต่าง ๆ และส่งเสริมให้ผู้นำศาสนามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ชาติพันธุ์ที่จำเป็นต้องมีกลไกทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมในหมู่สมาชิกขณะเดียวกัน ในเชิงวิชาการควรมีการศึกษาผู้นำศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเพื่อเปรียบเทียบในเชิงแนวคิด อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ด้านมานุษยวิทยา ศาสนา และการวางแผนนโยบายชุมชนเชิงพื้นที่แบบองค์รวม

ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต เพื่อให้เข้าใจพลวัตของความเชื่อและบทบาทของผู้นำศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง ได้แก่ 1) ขยายระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในลักษณะการวิจัยเชิงชาติพันธุ์ (ethnographic study) แบบต่อเนื่อง เพื่อเข้าถึงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาในระยะยาว 2) ศึกษาความแตกต่างทางเพศสภาพและช่วยวัยในการมีส่วนร่วมทางศาสนา เพื่อทำความเข้าใจการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่นและการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน 3) ประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงมีส่วนร่วม (participatory research) เพื่อเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชนมีบทบาทเชิงรุกในการร่วมออกแบบกระบวนการวิจัยและกำหนดประเด็นศึกษาที่สะท้อนประสบการณ์จริง 4) ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ทางศาสนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ข้ามวัย และการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (intergenerational learning space) ซึ่งจะช่วยรักษาความต่อเนื่องของศรัทธาและวัฒนธรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้สู่นวัตกรรมชุมชนเชิงวัฒนธรรม (cultural-based innovation) ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง/References

- บุญเพลิน ยาวิชัย. (2559). วิถีครูบาชัยยะวงศาพัฒนาในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยต้ม. *วารสารมานุษยวิทยา*, 25(1), 112-135.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (26 พฤษภาคม 2560). พะยาตะก่า: นามแห่งศรัทธาหรือบรรดาศักดิ์?. *มติชนสุดสัปดาห์*. https://www.matichonweekly.com/culture/article_37911
- วรกฤต เกื่อนช้าง, พระครูศรีสุธรรมนิวัตร (ธำนิ สุขโชโต), ประเทือง ภูมิภักทราคม, และ วินัย ทองมัน. (2559). รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมไทย: กรณีศึกษาโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5. *วารสารสังคมศาสตร์*, 30(3), 78-98.
- อภากร ปัญโญ, พระอารักษ์ ญาณธมโม, พระดิษพงษ์ สิริภทโท, ชาติชาย คุณจิระมะโน, พงษ์ศักดิ์ ก่อเกื้อตระกูล, อุดม กุลสัมพันธ์ชัย, ดุษฎี ก่อเกื้อตระกูล, สาทิตย์ อมรวิจิตรสกุล, สุชาติ ทะเลทวีทรัพย์, เสาร์คำ อมรวิจิตรสกุล, เพิ่มพูน ชูทรัพย์เจริญ, พิสมัย วนการสวัสดิ์, วาเช อาคมประครองไพร, นิวัฒน์ จงบุญดีตลอด, ยุทธนา วร-ปัญญาพงศ์, วิมล สุขแดง, รุ่งทิวา ขจรเกียรติสกุล, ชลนิภา เงินเลิศสกุล, และ ชนิกา ยศยานันท์. (2556). *การพัฒนาข้อกำหนดการอยู่ร่วมกันของชุมชนศีล 5 ของบ้านพระบาทห้วยต้ม หมู่ที่ 8 และบ้านชัยวงษา หมู่ที่ 22 ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน ระยะที่ 1* [รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์]. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อภากร ปัญโญ, พระอารักษ์ ญาณธมโม, พระกำพล อภินโนโท, พงษ์ศักดิ์ ก่อเกื้อตระกูล, นิมิตร มีผอ, สุพจน์ เมธิ์ล้ำเลิศ, ศรชัย ธารสุขลีลา, ธิติสรรค์ คำเนิงวสิน, ทิพัทธ์ พรน-รังสรรค์, สมชาย กุลสัมพันธ์ชัย, หมอเกร์ รุ่งแจ้งสกุลไพร, เพิ่มพูน ชูทรัพย์เจริญ, มนตรี คงคารินฤดี, นิวัฒน์ จงบุญดีตลอด, สุรินทร์ บังวา, เสาร์ทิตย์ อมรวิจิตรสกุล, สุรีย์พร พงศาภมม, วิมล สุขแดง, รุ่งทิวา ขจรเกียรติสกุล, และ จิราพรณ อิมผอง. (2561). *การพัฒนาข้อกำหนดการอยู่ร่วมกันของชุมชนศีล 5 ของบ้านพระบาทห้วยต้ม หมู่ที่ 8 และบ้านชัยวงษา หมู่ที่ 22 ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน ระยะที่ 2* [รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์]. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Ammerman, N. T. (2005). *Pillars of faith: American congregations and their partners*. University of California Press.
- Ammerman, N. T. (2014). *Sacred stories, spiritual tribes: Finding religion in everyday life*. Oxford University Press.
- Bellah, R. N. (1967). Civil religion in America. *Daedalus*, 96(1), 1-21.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.

- Cohen, A. P. (1985). *The symbolic construction of community*. Tavistock.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. Basic Books.
- Keyes, C. F. (1971). Buddhism and national integration in Thailand. *Journal of Asian Studies*, 30(3), 551-567. <https://doi.org/10.2307/2942919>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Suksamran, S. (1993). *Buddhism and politics in Thailand*. Thammasat University Press.
- Weber, M. (1947). *The theory of social and economic organization* (A. M. Henderson & T. Parsons, Trans.). Free Press. (Original work published 1922).